

UNELE ASPECTE PRIVIND EDITAREA REVISTEI "LUMINĂTORUL"

PREOT VASILE SECRIERU

Cea mai prestigioasă publicație bisericească din Basarabia interbelică a fost **Luminătorul**, organul oficial al eparhiei Chișinăului și Hotinului, revistă care a apărut între anii 1918 - 1944. Originile acestei reviste sînt, de fapt, mult mai vechi. Astfel, în 1890 Episcopul Iacob Piatnițchi a intervenit pe lângă Sinodul rus pentru a obține aprobarea tipăririi foilor și broșurilor cu un conținut religios – moral pentru luminarea populației în spiritul creștin, nu numai în limba rusă, dar și în română. Episcopul Iacob Piatnițchi intenționa să obțină și permisiunea tipăririi cărților

de cult în limba română, după modelul celor de ritual bisericesc, editate în secolul XIX la Chișinău. Sinodul rus a aprobat ambele solicitări.

Printre revistele românești, apărute la Chișinău după revoluția rusă din 1905, se număra și *Jurnalul bisericesc*, **Luminătorul**, una din cele mai statornice publicații din Basarabia. Preoțimea basarabeană, beneficiind de susținerea societății Frățimea Nașterii lui Hristos din Chișinău, a înaintat un demers autorităților superioa-

re bisericești, cerînd aprobarea editării unei reviste cu caracter religios și moral.

Sinodul rus, prin circulara nr. 15 541 din 20 decembrie 1907, aduce la cunoștința Arhiepiscopului din Chișinău că rînduiește: a se da dezlegare tipăririi din anul 1908, prin Sfatul Frățimei Nașterii lui Hristos din Chișinău, jurnalul sub numele de **Luminătorul**, în limba moldovenească, după programa arătată, sub cenzura protoiereului Spiridon Muranovici și cu numirea protoiereului Constantin Popovici și a ieromonahului Iurie ca redactori ai acestui jurnal.

Conținutul publicației, așa după cum se poate constata din programul ei, era bogat în articole de natură religioasă, schițe din istoria bisericească, hagiografii.

Episcopul Vladimir a intervenit la Sinod pentru editarea revistei, iar în rezoluția prin care aducea la cunoștința clerului aprobarea, menționa că: *"împărtășește în totul dorința clerului de a avea un jurnal în limba moldovenească"*, încheind cu îndemnul: *"Lumina lui Hristos să lumineze pre toți"*. De aici și-a luat denumirea revista **Luminătorul**... Episcopul Vladimir a jertfit 100 ruble pentru deschiderea acestui jurnal atît de scump basarabenilor.

Apariția **Luminătorului** a reprezentat o victorie a curentului românesc în Biserica basarabească. Primul număr apare la 1 ianuarie 1908, în limba română, dar cu caractere chirilice și debutează cu un cuvînt al redacției: *"Mîntuitorul azis: cel ce umblă ziua nu se poticnește pentru că vede lumina lumii*

acesteia..." Tot în acest număr, au fost publicate: poezia lui I. H. Rădulescu *Să fie lumină*; lucrarea preotului Constantin Popovici *Ioan Gură de Aur*, studiul Sfîntul Ioan Botezătorul, semnat de către misionarul ieromonah Iurie Grosu. Un alt articol, *Sfînta agiasmă de la Bobotează*, aparținea lui Theodor Inculeț. Revista devenise o prezență în toate localitățile Basarabiei, trecînd chiar și Nistrul, *"luminînd"* în graiul dulce moldovenesc multe cămine pînă la Bug. În articolul de fond al acestui prim număr, erau lăudate rîvna și interesul Episcopului Vladimir față de limba maternă a basarabenilor, care *"ca un adevărat episcop al Bisericii pravoslavnice, care nu cunoaște numai o limbă vrednică de a lăuda pe Dumnezeu, ci dezleagă tuturor noroadelor creștinești a face slujba dumnezeiască în limba lor, a propovăduit evanghelia lui Hristos în limba cunoscută norodului."*

Inițial **Luminătorul** era o publicație lunară, avînd doi directori: ieromonahul Iurie Grosu și protoiereul Constantin Popovici. Conform programului, revista urma să aibă un caracter popular și să publice articole cu un conținut dogmatic și religios – moral, predici, povestiri din viața sfinților și vechilor creștini, știri, maxime, voroave, învățăături, hrisoave privitoare la istoria vieții obștești bisericești din eparhie, poezii moral - religioase, scrieri despre slujbele dumnezeiești și obiceiurile Bisericii ortodoxe, comunicări ale conducerii bisericești, hotărîrile adunărilor eparhiale și cele ale preoților. **Luminătorul** publica foarte puține materiale despre viața religioasă a românilor din România, astfel se și explică, într-un fel,

faptul că preoții din Basarabia aveau o idee defavorabilă față de Biserica română, săracă și înstrăinată, în opinia lor, de la care nu ai ce învăța nimic bun.

Revista era destinată preoțimii, seminariștilor, cântăreților bisericești și țărănimii. Ea avea în fiecare număr câte 80 pagini de literatură creștinească. Atenția **Luminătorului** era orientată, într-o oarecare măsură, spre tradiția veche moldovenească, dar mai ales, spre marile centre religioase rusești: Kievul și Moscova, cu locurile lor de pelerinaj, cu icoanele și cu sfinții lor făcători de minuni, și spre Petrogradul bunului și marelui Împărat, ocrotitor al pravoslaviei nebiruite. Publicația conține în colecțiile ei materiale religioase interesante, care merită să fie studiate cu multă atenție nu numai de către teologi, ci și de filozofi, sociologi, istorici, filologi ș.a. Aceștia pot găsi și studia numeroase articole de literatură religioasă populară, cum nu se mai întâlnesc în literatura basarabeană din ultima jumătate de secol, o filozofie religioasă unică la noi în ultimul veac.

În perioada 1908 - 1918, revista a publicat sute de studii ale colaboratorilor ei, printre care s-a remarcat preotul - poet Alexei Mateevici, autorul poeziei *Limba noastră*. Articolele apărute în **Luminătorul** erau într-o limbă frumoasă, arhaică, care amintea de vechile cărți și hrisoave bisericești. Publicația a fost primită cu bucurie atât de cler, cât și de oamenii din popor, având un număr considerabil de abonați. Toate bisericile erau abonate la revistă din oficiu. Îndată după adoptarea deciziei de a se edita o publicație românească, s-au găsit mai mulți doritori să colaboreze.

Printre cei mai de seamă autori ai **Luminătorului** se numără: Vl. Baltagă, I. Ignatovici, P. Florov, M. Plămădeală, M. Ignatov, Gh. Marinescu, S. Danilă, Gh. Tudor, I. Savca, A. Mateevici, I. Friptu, I. Rădulescu, Th. Inculeț ș.a.

Meritele acestei reviste în lupta pentru promovarea limbii române au fost recunoscute după Unirea din 1918, atunci când **Luminătorul** a devenit una din publicațiile mitropolitane ale Patriarhiei Române.

Redactorul Constantin Popovici i-a însuflit / mobilizat pe colaboratorii revistei prin dragostea pentru limba română și vechile manuscrise. De la Mitropolitul Gavriil Bănulescu - Bodoni (1813 - 1821) rămăsese un manuscris al Predicilor lui Antim Ivireanu, adus din Țările Române. Acest manuscris este cunoscut astăzi ca una din cele mai prețioase copii ale Predicilor lui Antim Ivireanu.

Informații utile în legătură cu tipărirea revistei **Luminătorul** se conțin în scrisoarea trimisă la 12 martie 1908 de către ieromonahul Iurie Grosu redactorului publicației, Constantin Popovici:

"Mult stimat părinte Constantin.

Alăturat trimițindu-vă manuscrisul meu în limba moldovenească, sub titlu: "Înainte Aerului" vă rog să-l tipăriți în jurnalul românesc redactat de noi "Luminătorul" în cartea a patra. Cu aceasta dorind, ca a patra cartea să iasă pînă la Paște, eu aș propune posibil s-o scot

numai în mărime de 4 coale.

După cum vă este cunoscut, noi am promis congresului de a redacta jurnalul cu prețul de 4 ruble, în cărți separate, în mărime de 4-5 coale tipărite. Pe de altă parte, prețul mare pentru tipărire, chiar ne impune să ne folosim de dreptul nostru. Pentru culesul și tipăritul se plătește tipografiei 68 ruble, hîrtia și coperta a tipografiei costă 38 ruble.

Cu stimă Ierom. Iurie.
12 martie 1908."

La 20 martie 1914, Episcopul Serafim a fost mutat la scaunul episcopal din orașul Tver (Rusia). Episcopii Platon și Anastasie, care au urmat Episcopului Serafim, nu au intervenit în activitatea redacției revistei. Trecînd peste greutățile din timpul primului război mondial și cele imediat după, **Luminătorul** a apărut cu regularitate.

Acest jurnal bisericesc era căutat și citit nu numai în Basarabia, dar și în alte ținuturi. Astfel, în perioadă 1916 - 1917, din unele cereri în limba română, trimiteri de bani, aflăm că unii dintre prizonierii ardeleni și cititori din Rusia cereau Tipografiei Eparhiale din Chișinău să le trimită cărți bisericești, precum și revista **Luminătorul**. Exemplu concludent este scrisoarea lui V. S. Borosean, din 15 ianuarie 1917, adresată lui Constantin Popovici:

"15-I.1917. Părinte Constantine! Eu
îs iubitor a ceti moldovenești;
trăiesc în țări streini și aș vre și
ma znacomesc mai aproape

cu jurnalul "Luminătorul" pentru aceea în Decembri eu am trimăs pre numele sfinție tale o carbovî și 20 cap. și v-am rugat să-ni trimetiți jurn. Luminătorul pi anul 1915 și cartea I și II pi luna Ianuarie Vieața Sfinților. - Păn amu n-am primit vă rog si trimeteț mai răpide, mai digrabî.

Adresa: Groznenschie neftean. pro-mîsla, Tersc.obl. V. S. Borosean".

A doua scrisoare este semnată de către Filimon Marian din satul Mălăești, județul Tiraspol, gubernia Hersonului: "5 rub. 60 cop. pi anul acesta 1917, numa si fie Adaosul în legăturî cînd va veni vremea vreo datî... Noi tot trajim nadejde că vom priimi cîndva și adaosul ca și pîn acum, numa cî tare neaț spăriet cî deacu nu ni veț trimite adaosul pentru scum-petea lucrurilor...da eu mă rog să-mi lămuriț, niciodatî nu vom aștepta aceasta, ori numa păn la o vreme și doresc si știu.

Adresa: Filimon Marian din satul I Mălăești, jud.Tiraspol, gubernia Hersonului".

Prezintă un mare interes și scrisoarea lui Dumitru Mihail: "Aprilie în 29/1917. Onorată tipografie vă aduc la cunoștință cum că v-am trimis două ruble ca să-mi trimeți cărțile bisericești anume Luminătorul, bani i-am pus în poștă în 12 Martie și pînă astăzi nu am primit nici cărțile nici bani înapoi, vă rog a-mi face de știre că cei și cum. Cu stima al d-voastră prieten Român Dumitru Mihail."

Pecetea poștei: Dubna, gub. Tula. Redactată cu litere latine.

1. Să fac cunoștință.
2. Sau rublă cu 100 copeice.
3. La revistă.

Feodor Culeșov, o persoană din anturajul Arhiepiscopului Serafim

din Tveri, în scrisoarea de la 5 iulie 1916 către protoiereul Vasile Guma, cerea cărți moldovenești și revista **Luminătorul** pentru răniții moldoveni veniți de pe front: *“Nu veți fi așa de bun, părinte protoiereu, să trimiteți măcar o mică bibliotecă în limba moldovenească, cel puțin ‘Luminătorul’.*”

De la 1914 și pînă la revoluția din 1917, revista a promovat politica oficială la care preoțimea basarabeană aderase cu toată puterea convingerii ei. În fiecare număr, **Luminătorul** publica ape-luri, articole și informații în legătură cu primul război mondial. Sînt relevante în acest sens articolele: *Rossia s-au ridicat – cutremură-te vrăjmașule*, de preotul Mitrofan Ignatiev; *Războiul cu Turția*, de Constantin Popovici; *Războiul cel Mare și Sălbătăciile nemților* de Alexei Mateevici; *Cînticu Moldovenilor*, de profesorul I. Viscovschi; *Soborul sfintei Sofii*, preotul Ioan Poclitar; *La Golgotac (poezie)*, de profesorul Iorgu Tudor, Nică. *Din viața țărănească basarabeană, Ce înseamnă cuvîntul Anatema, Blagoslovenia pîrintească la bătălie* ș.a.

Actul Unirii Basarabiei cu România a găsit revista **Luminătorul** luptînd atît pe plan bisericesc, cît și pe cel național. Periodicul a căpătat, spre mijlocul anului 1918, și un caracter oficial, dat fiind că publicația oficială *Kişinevschie eparhial-nâie vedomosti* și-a încetat activitatea în iulie 1917. Pentru un timp i-a luat locul, prin numerele 26 - 27, revista *Bassarabschii țercovnâi golos*, care și-a schimbat ulterior denumirea în *Golos Bassarabscoi țercvi*, dar care va apărea doar pînă în august 1918. Consiliul superior, în ședința sa din 21 decembrie 1918, prezidată de

către Arhiepiscopul Nicodim, a luat în discuție necesitatea unei reviste oficiale bisericești.

La propunerea Arhiepiscopului Nicodim, Consiliul a decis ca **Luminătorul** să rămînă organul oficial al eparhiei Chișinăului și datorită faptului că numele publicației era bine cunoscut, i se va mai adăuga doar subtitlul Organul Eparhiei Chișinăului, avînd două părți: una oficială și alta neoficială, ca supliment. Tot acum s-a hotărât ca articolele din partea oficială și cele culturale din supliment să fie tipărite cu litere latine, iar articolele pentru popor, din suplimentul lunar, să apară cu caractere chirilice. La sfîrșitul fiecărui număr erau publicate în paralel alfabetul latin și cel chirilic, pentru ca cititorii să se obișnuiască a citi și a scrie cu grafia latină.

După Unirea Basarabiei cu România, s-a trecut treptat la alfabetul latin. Pînă în 1922, redacția neoficială a **Luminătorului** a fost condusă de către Constantin Popovici, iar din 1922 - de un comitet de redacție, al cărui președinte a fost același Constantin Popovici, despre care istoricul Nicolae Popovschi în lucrarea sa *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruși. Din negura trecutului crîmpeie de amintiri*, menționa că este *“unul din cei mai vrednici păstori basarabeni și mai activi muncitori pe terenul cultural - românesc din Basarabia”.*

Pînă la Unire și după, **Luminătorul** a jucat un mare rol în viața culturală a Basarabiei. Publicația a trezit, prin materialele

publicate, interesul pentru învățarea limbii române și a pregătit clerul basarabean pentru Unire.

Revista era tipărită lunar în 1 200 - 1000 exemplare, o parte fiind trimise și în străinătate. Cercetînd sumarul ei, rămîi surprins de varietatea temelor. Fiind o publicație bisericească, predomină, firește, articolele care tratau teologia practică, explicînd aspectele ritualului. În fiecare număr erau publicate mai multe predici, fie la zile speciale sau ocazionale. Totodată, erau publicate mai puține subiecte de teologie teoretică, multe dintre ele erau traduceri sau prelucrări. Se tipăreau spicuiuri din literatura și poezia religioasă scrise cu multă artă de cîțiva preoți - poeți din Basarabia, cum a fost, de exemplu, cazul preotului - poet Trofim Suruceanu. Au apărut mai multe articole care reflectau problemele culturale și disciplinare ale clerului local, precum și dările de seamă ale vizitelor canonice, procesele - verbale ale adunărilor preoțimii. Au fost publicate și o serie de documente vechi slavo - române, privitoare la istoria bisericească, îngrijite de slavistul Ștefan Berechet. În partea oficială a numerelor ce apăreau vara erau inserate rezultatele finale ale anului școlar de la toate instituțiile de învățămînt teologice secundare din Basarabia. Rubricilor *Informații*, *Cronică*, *Bibliografie* le-au fost acordate mai puțină atenție decît în alte publicații bisericești. În legătură cu problema sectanților, eparhia Chișinăului tipărea periodic fascicule în limbile română și

rusă, iar mai apoi, numai în cea română. Aceste fascicule aveau menirea să combată rătăcirile sectanților. La fel, au fost editate mai multe broșuri.

Începînd cu 1918, **Luminătorul** apărea de 2 ori pe lună, pe 4 coli de tipar, adică 128 pagini lunar. În fiecare an erau publicate peste 1000 de pagini de revistă. **Luminătorul** a fost, în esență, o revistă regională care oglindea problemele clerului basarabean. Nu a avut o *Cronică bisericească*, nici rubrici precum *Recenzii* sau *Știri*. Totuși a rămas o publicație de calitate, cu multe lucruri interesante și utile.

Din 15/30 ianuarie 1919, directorul revistei devine arhimandritul Visarion Puiu. Secretar de redacție era preotul Petre Comerzan, fiind ajutat de Ștefan Berechet, profesor universitar la Iași (1923 - 1927), pe care îl găsim apoi profesor la Școală Spirituală și Facultatea de Teologie din Chișinău. Anume, Ștefan Berechet a pregătit clerul ortodox pentru o eventuală cruciadă împotriva comunismului. Cunoscător al mai multor limbi străine, printre care și rusa, Ștefan Berechet a ținut timp de mai mulți ani "*Cronica externă*" a Luminătorului, cu știri din Rusia. Începînd cu 1 decembrie 1927, i-a luat locul Corneliu Grumăzescu, profesor la Seminarul Teologic din Galați și referent cultural al Episcopiei Dunării de Jos. De la 1 octombrie 1928 pînă la începutul anului 1930, C. Grumăzescu și-a semnat articolele: "*Ic. St. Director al Seminarului Teologic din Edineți*".

De la 1 ianuarie 1924, redactorul părții oficiale devine Constantin N. Tomescu, membru în comitetul de redacție al revistei, **Luminătorul** va fi

editat la Tipografia „România Nouă” (uneori „Instituțiunea”). Din lunile mai - iulie 1920, apărea cu subtitlul în limba română, cu caractere chirilice: Ревиста Бисеричей Ортодоксъ дин Басарабіа, menționat în litere latine, din luna august 1920 pînă în iulie 1921, din august 1921 pînă în 20 septembrie 1923, cu subtitlul Revista Eparhiei Chișinăului și Hotinului (păstrat numai în interior) și, la aceeași dată, Revista bisericeii din Basarabia (pe copertă). Din 10 noiembrie 1923 și pînă în 10 octombrie 1924, publicația „*apare de 3 ori pe lună*”. Din mai 1920, este editată în formatul 23x16 cm. La 1, 15 noiembrie și apoi la 1 decembrie 1924, redacția își anunță cititorii că: „*abonamentul la revista Luminătorul s-a ridicat cu începere de la 1 iulie 1924, ... de la 240 lei anual, la 300 lei anual*” (reclamă, cop. p.4).

De la 30 septembrie /13 octombrie 1919 și pînă la 15/30 aprilie 1920, revista a fost imprimată la tipografia Glasul Țării; din luna mai și pînă în septembrie 1920, „*partea oficială*” a publicației era tipărită în continuare la tipografia Glasul Țării, iar „*partea neoficială*”, din mai 1920, la Tipografia Eparhială. Începînd cu octombrie 1920, ambele părți au apărut la Tipografia Eparhială.

Jurnalul bisericesc **Luminătorul** cuprindea, cum s-a menționat mai sus, o „*parte oficială*” și o „*parte neoficială*”, fiecare cu paginație separată; „*partea oficială*” a văzut lumina tiparului permanent în limba română cu caractere latine, „*partea neoficială*” a apărut (mai - octombrie 1920) în limba română cu litere chirilice, iar din noiembrie 1920 - în limba română cu litere latine. Începînd cu

ianuarie 1919, pe lîngă „*partea oficială*” și cea „*neoficială*”, mai era publicată și „*partea a III-a literar-populară*”, în limba română cu caractere slave (unele texte în limba română cu litere chirilice), cu paginație proprie, ea apărînd la Tipografia Eparhială din Chișinău. Asemenea suplimente în limba rusă, incluse în paginația numărului respectiv, apar la: 15 februarie, 15 martie, 1/15 aprilie, 1 mai, 1 iunie, 1 august, 1/15 septembrie, 1/15 decembrie 1922, 15ianuarie/1 februarie, 1 martie, 1 aprilie, 1 mai, 1 iunie, 1 octombrie 1923 și la 1 ianuarie 1924; la 30 iunie/13 iulie 1919, un supliment de 10 pagini pe lîngă „*partea oficială*”; în decembrie 1920, cu tabel format 62x44 cm, iar în august 1924, se anexează *Calendarul bisericesc* pe lunile octombrie - decembrie.

În mai 1920, **Luminătorul** a revenit la vechiul format din opt pagini. Din ianuarie 1922, „*partea oficială*” apărea de 2 ori pe lună, avînd 8 - 32 de pagini, iar cealaltă, „*neoficială*” - 4 - 72 de pagini; la sfîrșitul fiecărui număr găsim o rubrică în care se făcea istoricul sectelor și metodele de combatere a acestora.

Din mai 1920, revista a fost condusă de un „*Comitet de ediție*”, iar, începînd cu 1922, publicația va fi dirijată de un comitet în următoarea componență: Președinte - iconom stavrofor Constantin Popovici, rectorul Seminarului Teologic din Chișinău; membrii: iconom stavrofor Serghie Bejan, directorul Școlii Spirituale, protoiereul Ioan Știucă, de la biserica „Sf.

Ilie" din Chișinău, protoiereul Vladimir Loghin, administratorul *Tipografiei Eparhiale* din capitala Basarabiei, care era responsabil de corectura și expedierea revistei, Constantin N. Tomescu și preotul Petre Comerzan de la Catedrala arhiepiscopală, care îndeplinea și funcția de secretar al redacției.

Unul dintre cei mai vechi colaboratori a fost traducătorul, corectorul și secretarul redacției Grigorie Constantinescu, preot. S-a născut în anul 1875, la Iași. A absolvit Seminarul Teologic, apoi, fiind binecuvântat de către Mitropolitul Moldovei Iosif Naniescu, de origine basarabeană, a mers să-și facă studiile la Academia Teologică din Kiev. După absolvirea acestei instituții superioare de învățământ, Gr. Constantinescu s-a stabilit la Chișinău. A luat parte activă la editarea ziarului *Basarabia* și a revistei **Luminătorul**. A fost corector la *Tipografia Eparhială*, a predat limba română la Seminarul Teologic și la Școala eparhială. Episcopul Dionisie Erhan l-a hirotonit preot, slujind un timp la soborul din Chișinău, numit apoi ca preot, de către Arhiepiscopul Gurie Grosu al Chișinăului, în satul Năpădeni, păstorind în această calitate până la 7 aprilie 1932, când a decedat în urma unei congestii cerebrale.

Preotul Constantin Popovici scria următoarele despre Grigorie Constantinescu, în **Luminătorul** (anul LXVI – 1933, ianuarie): "S-a ostenit mult ca corector la redacția *Luminătorului* și tânărul teolog, absolvent al

Academiei din Chiev, Gr. D. Constantinescu, mai pe urmă preot la parohia din Năpădeni. Pe atunci toți scriau cu multe greșeli, așa că cu corectura materialului pentru Luminătorul (chiar și în originale) și cu corectura cărților bisericești, care se tipăreau la tipografie, avea multă trudă și necaz".

La 1 ianuarie 1933, când s-au împlinit 25 de ani de la apariția revistei, profesorul Constantin Popovici evoca împrejurările în care s-a născut această publicație: "Pentru mine personal hotărârea congresului de a scoate o revistă lunară în limba moldovenească precum și numirea mea ca redactor al revistei am primit-o cu sfială și iată pentru ce. Deși fiu de părinți moldoveni, care pînă la zece ani nici n-a cunoscut limba rusă, însă, făcînd studiile secundare și superioare în limba rusă, petrecînd tot timpul în mediul rusesc, făcînd și serviciul ca profesor în limba rusă, pierzînd orișice legătură cu poporul de jos, nu mă obișnuisem să scriu moldovenește și nu mă găseam în stare să fiu de mare folos ca redactor al revistei moldovenești. Nădejdea însă era la ieromonahul Gurie, fostul meu elev de la seminar, care ca misionar eparhial se obișnuise a ține conferințe pentru moldoveni în limba moldovenească, avea mai strînsă legătură cu poporul de jos și cunoștea mai bine decît mine limba curată moldovenească, limba de carte".

La 1 mai 1931, Comitetul de redacție al **Luminătorului** avea următoarea componență: președinte: iconom mitrofor Constantin Popovici, membri: iconom stavrofor Serghei Bejan, profesor Constantin N. Tomescu, preot Ilie Tocan și secretar: preot Serghie Păduraru.

Acuma, revista apărea de 2 ori pe lună și avea 2 părți: „Partea oficială”, care cuprindea diverse știri și anunțuri de ordin administrativ; „Partea neoficială” - conținea articole, studii, traduceri cu tematică moral - religioasă. „Partea neoficială” mai avea următoarele rubrici: *Cronică externă*, *Cronică internă*, *Recenzii* și *Bibliografii*. Redactorul „Părții oficiale” era profesorul Constantin N. Tomescu. Costul abonamentului la revistă pentru anul 1931 a fost de 300 de lei.

Unele informații despre activitatea **Luminătorului** în anul 1942 le aflăm din revista bălțeană *Biserica basarabeană* (anul I, nr.4, iulie-septembrie 1942). În acest an directorul publicației era profesorul universitar Constantin N. Tomescu, redactor – iconom stavrofor Pavel Grosu. Printre colaboratorii revistei îi găsim pe C. Popovici, C. N. Tomescu, I. Reli, S. Bejan, I. Scriban, N. Timuș, M. Vasilache, T. Suruceanu ș.a.

Interesantă ni se pare impresia preotului D. B. despre **Luminătorul**: *„Avem la inimă revista „Luminătorul” - și acum, ca și în trecut – și din tot sufletul îi dorim să trăiască. Această revistă prin amarnic de grele încercări s-a strecurat, dar a eșit din strâmtorare.*

De câte ori primim „Luminătorul”, mai-

ca revistelor bisericești dintre Prut și Nistru, ne amintim de trecutul atât de frumos al acestei reviste, ne bucurăm și am dori să primească această revistă și să se bucure cât mai mulți preoți, cari îi cunosc menirea.”

Importanța revistei pentru provincia dintre Prut și Nistru a fost enorm de mare. Ea a contribuit, prin tot ceea ce a publicat, la trezirea conștiinței naționale și la promovarea culturii în Basarabia.

Istoricul Nicolae Iorga, care a urmărit atent cele ce se petreceau în Moldova dintre Prut și Nistru, a remarcat elogios apariția, la Chișinău, a publicației bisericești - culturale **Luminătorul**.

Revista dată va apare, cu o singură întrerupere, până în anul 1944. Din acest an, publicația va fi interzisă de către regimul comunist și va reapărea de abia în 1992 sub conducerea și prin osîrdia preotului Petru Buburuz.

Luminătorul a constituit pentru Basarabia acea oază de cultură în care s-au păstrat „limba vechilor cazanii” și conștiința de neam. Această publicație bisericească a fost candelă care a luminat și a încălzit zeci de ani inimile și sufletele mai multor generații.

Bibliografie consultată:

1. Anuarul Eparhiei Chișinăului și Hotinului (Basarabia), Chișinău: Tipografia Eparhială, 1922, P. IX –X.
2. Biserica basarabeană, Bălți, anul I, nr. 4, iulie – septembrie 1942, p. 235.
3. Calendarul Bibliotecarului 1998. Chișinău, 1997, p. 19-20.
4. Chișinău. Enciclopedie. Chișinău: Ed. Museum, 1997.
5. Ciobanu, Ștefan. Cultura românească în Basarabia sub stăpînirea rusă. Chișinău: Ed. Enciclopedică „Gheorghe Asachi”, 1992.
6. Colesnic, Iurie. Basarabia necunoscută, vol.I. Chișinău: Ed. Universitas,

- 1993.
7. Ibidem, vol.III. Chișinău: Ed. Museum, 2000.
8. Fapte trecute și basarabeni uitați. Chișinău: Ed. Universitas, 1992.
9. Ghibu, Onisifor. De la Basarabia rusească la Basarabia românească. București: Ed. Semne, 1997.
10. Grossu Silvia. Valențele presei clericale din Basarabia (1918-1940) [Autoreferat]. Chișinău, 2002.
11. Luminătorul. Chișinău, nr. 9, 1931.
12. Ibidem, nr.14-15, 1931.
13. Magazin bibliologic, nr. 1-2, 2002. Chișinău, p. 107-108.
14. Mihail, Paul. Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia. Chișinău: Ed. Știința, 1993.
15. Nistor, Ion. Istoria Basarabiei. Chișinău: Ed. Cartea Moldovenească, 1991.
16. Păcurariu, Mircea. Basarabia. Aspecte din istoria Bisericii și a Neamului românesc. Iași: Ed. Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, 1993.
17. Idem. Dicționarul teologilor români. București: Ed. Univers enciclopedic, 1996.
18. Popovschi, Nicolae. Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruși. Din negura trecutului crîmpeie de amintiri. Chișinău: Ed. Museum, 2000.
19. Poștarencu, Dinu. O istorie a Basarabiei în date și documente(1812-1940). Chișinău: Ed. Cartier istoric, 1998.
20. Publicațiile periodice românești (ziare, gazete, reviste). Tom III. Catalog alfabetic: 1919-1924. București: Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1987.
21. Răduică, Georgeta; Răduică, Nicolin. Dicționarul presei românești (1731-1918). București: Ed. Științifică, 1995.

